

Asia: D6L56D3-22

Kansallinen raportti - YK:n ihmisoikeusneuvoston yleismaailmallisen määräaikaistarkastelun (UPR) neljäs tarkastelukierros

Lausunnonantajan lausunto

1. Miten edellisen UPR-tarkastelun suositusten täytäntöönpano on onnistunut ja mitä täytäntöönpanotoimia olisi hyvä raportissa tuoda esille?

Suomen luonnosraportista tulee hyvin esille, että kansallinen lapsistrategia (kohta 77) on merkittävä saavutus lapsen oikeuksien johdonmukaiseksi toteuttamiseksi Suomessa. Strategia vastaa viimein YK:n lapsen oikeuksien komitean suositukseen luoda Suomeen pysyvä kansallinen pohja pitkäjänteiselle lapsenoikeusperustaiselle toimeenpanolle ja seurannalle. Lapsistrategian yhteydessä on tehty merkittäviä selvityksiä esimerkiksi liittyen lasten osallisuuden toteutumisen edistämiseen sekä ohjeistuksia kuten esim. ohjeet lapsivaikutusten arviointiin lainsäätäjille.

Lapsistrategian toimeenpano on kuitenkin uhattuna, ellei strategiatyötä sijoiteta pysyväksi osaksi valtionhallintoa ja varata strategian toteuttamiseen riittäviä resursseja hallituskaudesta seuraavaan hallituskauteen, kuten tavoitteena tulisi olla. Lapsistrategiasta ohjataan myös EU:n lapsitakuun suunnittelua ja toimeenpanoa, sekä huomioidaan EU:n lapsistrategian tavoitteita. Nämäkin lapsen oikeuksia edistävät toiminnot ovat vaakalaudalla, mikäli lapsistrategialle ei varata resursseja.

Lapsistrategiassa kiinnitetään huomiota lasten ja nuorten osallisuuteen ja sen vahvistamiseen sekä lapsivaikutusten arvioinnin tekemiseen valtionhallinnon tasolla erilaisissa lainsäädäntöuudistuksissa. Ongelmakohtaksi on osoittautunut liian vähäiset resurssit lasten kuulemisten toteuttamiseen, jolloin ne toteutetaan liian nopealla aikataululla, vähäisellä suunnittelulla sekä ”ulkoistaen” kuulemisia esimerkiksi järjestöille. Lapsivaikutusten arvioinnin toteuttaminen lasten kanssa vaatii huolellista suunnittelua, erilaisia kuulemiskäytäntöjä sekä riittävästi resursseja toteuttamiseen.

Luonnoksesta puuttuu Väkivallaton lapsuus –toimenpidesuunnitelma, joka on laadittu vuosille 2020-2025. Se on kansallisesti merkittävä lapsen oikeuksia edistävä laaja-alainen dokumentti, jonka tavoitteena on ehkäistä 0–17-vuotiaisiin lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa väkivaltaa sen kaikissa

muodoissaan. Suunnitelma sisältää kansalliset tavoitteet ja lähes sata näyttöön perustuvaa toimenpidettä alaikäisiin lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyyn ja haittojen minimointiin. Se on merkittävä käsikirjatyyppinen julkaisu, joka toimii kansallisesti pohjana lapsiin kohdistuvan väkivallan ennaltaehkäisyssä ja torjuntatyössä.

Raportointikaudella on ollut meneillään seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus, joka säätää seksuaalirikosten keskeiseksi tunnusmerkistötekijäksi suostumusperustaisuuden. Lakiuudistus vahvistaa lasten koskemattomuuden suojaa erottamalla seksuaalirikoksia koskevat säännökset aikuisia koskevista säännöksistä. On tärkeää, että suojaikärajaa nuorempien lasten osalta suostumuksellisuutta ei arvioida. Aikuisen kohdistaessa suojaikärajaa nuorempaan lapseen seksuaalisia tekoja, ne tulee aina arvioida seksuaaliväkivaltana lasta kohtaan, johon lapsi ei ole voinut antaa suostumustaan. Suojaikärajaa nuoremman lapsen ja aikuisen seurustelusuhdetta ei voi pitää lieventävänä tekijänä, sillä aikuinen on voinut houkuttaa, manipuloida ja ohjaila lasta aloittamaan suhteen, eikä tällöin lapsen antama suostumus voi koskaan olla validi.

On kuitenkin edelleen huoli suojaikärajaa vanhempien lasten, 16–17-vuotiaiden lasten osalta, sillä myös he tarvitsevat erityistä suojelua. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti jokainen alle 18-vuotias on lapsi. Lisäksi on edelleen otettava huomioon se seikka, että lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset voivat tapahtua missä ympäristössä tahansa ja netin välityksellä tapahtuvia seksuaalirikoksia ei tulisi arvioida haitallisuudeltaan ja vakavuudeltaan lievemmiksi kuin netin ulkopuolella tapahtuvia rikoksia.

Luonnoksessa sosiaaliturvauudistus (kohta 74) tuodaan esille tärkeänä kehittämisalueena haavoittuvien ryhmien oikeusnäkökulmasta. Sosiaaliturvauudistus on merkittävässä roolissa erityisesti lapsiperheköyhyyden ehkäisemisessä, mutta tätä näkökulmaa ei nosteta tarpeeksi esille. Lapsiperheköyhyys koskettaa vahvasti nimenomaan haavoittuvia ryhmiä (alle 3-vuotiaiden lasten perheet, yksinhuoltajat, maahanmuuttajat, matalapalkkaiset ja työttömyyteen joutuneet perheet, sairastavat perheet jne.), jolloin lapsiperheköyhyyteen liittyvien oikeusnäkökulmien esiintuominen olisi tärkeää. Kohdassa 74. esiin nostetut toimet ovat hyviä esimerkkejä, mutta sosiaaliturvauudistuksessa tulee huomioida kattavasti lapsenoikeusnäkökulma, jotta uudistus turvaa sekä oikeudet että tukee hyvinvointia.

Vaativan sijaishuollon asiakkaiden osalta toivotut muutokset lainsäädännössä jäävät todennäköisesti toteutumatta tällä hallituskaudella, koska nyt on päädytty lastensuojelulainsäädännön kokonaisuudistukseen. Kokonaisuudistus on tarpeellinen, ja siksi mm. vaativan sijaishuollon asiakkaiden oikeuksien vahvistamiseksi tehty pohjatyo antaa sille hyvää tukea.

Turvapaikanhakijalasten oikeuksien toteutumisen osalta on syytä edelleen ottaa kriittisesti huomioon, etteivät turvapaikanhakijalasten oikeudet toteudu mm. perheenyhdistämisten osalta. Pelastakaa Lapset pitää myös lasten säilöönottoa vakavana lapsenoikeusrikkomuksena.

Tulevaisuudessa lasten suojeluun rajoilla tulee kiinnittää lapsenoikeusnäkökulmasta merkittävästi enemmän huomiota.

2. Mitkä ovat sellaisia yleisempiä ihmisoikeuksiin liittyviä teemoja, joissa Suomi on onnistunut tai jotka kaipaavat lisähuomiota?

Suomi ratifioi vuonna 2011 Lanzaroten sopimuksen. Meneillään olevan hallituskauden aikana on vihdoin saatu sopimuksen toimeenpanosuunnitelma valmiiksi. Tämä on ollut hidasta toimintaa ottaen huomioon, miten nopeasti Istanbulin sopimuksen ensimmäinen toimeenpanosuunnitelma laadittiin, sekä huomioiden ne erilaiset lapsiin kohdistuvat seksuaalirikosten riskit ja oikeusrikkomukset, joita nykypäivänä ilmenee esimerkiksi internetissä ja erilaisilla sosiaalisen median alustoilla. Suomen olisi pitänyt kiirehtiä Lanzaroten toimeenpanosuunnitelman laatimista.

ihmisoikeustyötä tekevät järjestöt ovat pitäneet tärkeänä, että tulevaan hallitusohjelmaan kirjataan se, että ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanoa ja sopimusvelvoitteiden systemaattista pitkän aikavälin seurantaa vahvistetaan edelleen. Järjestöt myös vaativat perus- ja ihmisoikeusvaikutusten järjestelmällistä arviointia kaikessa lainvalmistelussa sekä päätöksenteossa. Suomi on saanut runsaasti suosituksia YK:n ja Euroopan neuvoston ihmisoikeuselimiltä. Tiedetyt teemat, kuten naisiin kohdistuva väkivalta, perusturvan riittämätön taso ja turvapaikanhakijoiden oikeusturvaongelmat, toistuvat suosituksissa vuodesta toiseen, sillä aiempia suosituksia ei ole toimeenpantu tehokkaasti. Suositusten seurantaa ja toimeenpanoa varten tarvitaan toimiva mekanismi, jonka avulla ajantasainen tilanne saatetaan säännöllisesti valtioneuvoston ja eduskunnan käsittelyyn. Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi on otettava säännönmukaiseksi osaksi lainvalmistelua ja lainsäädännön seuranta-arviointia, talousarvion valmistelua ja seurantaa sekä strategioiden, ohjelmien ja toimenpidesuunnitelmien valmistelua ja seurantaa. Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia tulee tehdä myös alue- ja kuntahallinnon päätösten valmistelussa ja toimeenpanossa esimerkiksi budjettien ja strategioiden laatimisen sekä palvelujen kehittämisen yhteydessä. Vaikutusten arvioinnilla saadaan tietoa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta ja sen perusteella voidaan tehdä toimia oikeuksien paremmaksi toteuttamiseksi. Arvioinnissa on kiinnitettävä erityistä huomiota eri tavoin haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien toteutumiseen. Vaikutusten arvioinneissa tulee tehdä yhteistyötä sidosryhmien, kuten järjestöjen kanssa, kuulemisia ja muita osallistavia menetelmiä hyödyntäen sekä kuulla niitä ihmisiä, joita asia koskee, mukaan lukien lapset. Arvioinneissa tulee myös hyödyntää kyselyitä, selvityksiä sekä muilla eri metodeilla toteutettuja tiedonkeruu- ja kuulemismenetelmiä, jotta ihmisten kokemukset perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta ohjaavat paremmin päätöksentekoa ja toimeenpanoa.

Perus- ja ihmisoikeusvaikutusarviointien vahvistamiseksi tulee tukea säädösvalmistelijoiden perus- ja ihmisoikeusosaamista kaikissa ministeriöissä. Tämän lisäksi tulee edelleen vahvistaa myös muiden virkahenkilöiden perus- ja ihmisoikeusosaamista kaikilla hallinnonaloilla. Viranomaisten perus- ja ihmisoikeusosaamisen vahvistamiseen olisi osoitettava nykyistä enemmän resursseja.

Suomessa on toimeenpantu merkittävä toisen asteen oppivelvollisuutta laajentanut reformi. Olisi aiheellista, että tämä laaja uudistus raportoitaisiin ihmisoikeusnäkökulmasta. Sen perimmäinen tavoite on turvata lasten ja nuorten yhdenvertaiset oikeudet saada toisen asteen opetusta ja siihen liittyvää ohjausta. Reformi takaa myös mahdollisuuden opiskella maksuttomasti riippumatta

perheen varallisuudesta. Perustuslain 16 §:ssä säädetään, että jokaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen ja "julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykijensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä."

Lapsen oikeudet digitaalisissa ympäristöissä puuttuu kokonaan luonnoksen digitaalisuutta koskevasta osiosta Sähköinen viestintä ja digitaalitekнологia (kohta 105). Suomessa lasten digitaitojen tukeminen esim. kouluissa on kansainvälistä huippua. Opettajat kuitenkin kaipaavat lisää tukea lasten turvataitojen vahvistamiseen.

Tietoa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 25. yleiskommentista, joka koskee lapsen oikeuksia digitaalisessa ympäristössä, ei ole levitetty riittävästi lapsille, vanhemmille, huoltajille, päättäjille ja suurelle yleisölle. Näille ryhmille tulisi tarjota koulutusta lasten oikeuksista suhteessa digitaaliin tuotteisiin ja palveluihin liittyviin mahdollisuuksiin ja riskeihin. Lasten oikeuksien loukkauksiin digitaalisessa ympäristössä tarkoitetut korjaavat oikeudelliset ja muut mekanismit eivät ole riittävän laajasti tunnettuja ja kaikkien saatavilla.

Kehitysyhteistyön ja kehityspolitiikan osalta myönteistä raportoitavaa on nykyisen hallituksen vahva tukeutuminen ihmisoikeuksiin Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Myös uusi ihmisoikeusselonteko lisää politiikkajohdonmukaisuutta ja kehityspolitiikan ylivaalikautinen selonteko varmistaa Suomen toimien ihmisoikeusperustaisuutta kehittyvissä maissa. Vaikka lapsen oikeudet kuuluvat ihmisoikeuksien kokonaisuuteen, lasten huomioiminen jää kuitenkin melko marginaaliin. Lapsivaikutusten arviointia ei edellytetä kehitysyhteistyöhankkeissa ja -ohjelmissa eikä lapsibudjetointia edellytetä millään tasolla. Lisäksi kehitysyhteistyömäärärahat ovat jääneet n. 0,5% bruttokansantulosta tasolle eikä hallitusohjelmassa jo pitkään ollut YK:n suositusten mukaista 0,7% tavoitetta ole saavutettu.

Yritysten osalta luonnosraportissa todetaan, että yrityksillä on suuri rooli ihmisoikeuksien toteutumisessa ja, että YK:n periaatteita noudatetaan ja edistetään. Kansallinen lainsäädäntö ei kuitenkaan ole edennyt erilaisista selvityksistä huolimatta ja EU-tason sääntely jää niin väljäksi, että käytännössä 95% yrityksistä jää sen ulkopuolelle. Tarve tiukemmalle sääntelylle varmistaisi yritysten voimakkaamman sitoutumisen kestäväen kehityksen periaatteisiin ja ihmisoikeuksien toteutumisen liiketoiminnassa.

Seksuaali- turvataitokasvatuksen osalta on tarpeellista nostaa esille, että jokaisella lapsella on oikeus parhaaseen mahdolliseen seksuaaliterveyteen, ja jotta lapsi voi pitää itsestään huolta, hän tarvitsee ikä- ja kehitystasoista, oikeisiin, lapsen tarpeista nouseviin kysymyksiin vastaavaa seksuaali- ja turvataitokasvatusta. On tärkeää edelleen varmistaa, että lapsilla on samat edellytykset ja mahdollisuudet saada seksuaalikasvatusta niin ennaltaehkäisevästi kuin sitä tarvitessaan, eivätkä sosioekonomiset tai kulttuuriset erot saa määrittää lapsen mahdollisuuksia huolehtia terveydestään ja saada tukea, apua ja tietoa. Seksuaali- ja turvataitokasvatuksessa tulee jatkossa huomioida

paremmin myös digitaaliset ympäristöt ja tarjota lapselle, lapsen perheelle ja lasten kanssa toimiville ammattilaisille riittävästi tietoa ja taitoja toimia kaikissa lapsen ympäristöissä lasta suojaten.

Eriyisen haavoittuvassa olevat lapset ja perheet tulee huomioida seksuaali- ja turvataitokasvatuksessa mm. niin, että lapsi ja perhe saavat tietoa siten, että se tavoittaa ja antaa kohdennetusti tietoa esimerkiksi erityistä tukea tarvitseville lapsille ja heidän perheilleen. Tärkeää on, että seksuaalikasvatus ulotetaan koskemaan kaikenikäisiä ihmisiä, sillä paras suoja lapselle väkivaltaa vastaan on, että aikuinen ei koskaan kohdistu lapseen väkivaltaisia tekoja. Tämä edellyttää sitä, että esimerkiksi kehon itsemääräämisoikeudesta ja lapsen oikeudesta suojeluun keskustellaan aikuisten kanssa.

Lisäksi seksuaalikasvatusta ja tietoa tulee olla saatavilla siitä, miten toteuttaa omaa seksuaalisuuttaan siten, että ei vahingoita muita. Henkilöt, joiden seksuaalinen kiinnostus kohdistuu lapsiin, tarvitsevat enemmän ja parempia ennaltaehkäiseviä palveluja ja seksuaalikasvatusta, jotta he eivät kohdistu yhteenkään lapseen seksuaaliväkivaltaa.

Positiivista on se, että lasten osallisuutta painottavat toimenpiteet on huomioitu sosiaaliturvan uudistamisen valmistelussa (kohta 74), mutta laajempi lapsen osallisuusnäkökulma ja lapsen oikeuksien huomiointi esim. haavoittuvien ryhmien osalta on esitetty ohuesti lapsiperheköyhyyden kokonaisuuden näkökulmasta.

3. Vapaamuotoiset kommentit (esimerkiksi raporttiluonnoksesta)

Luonnosraportti on melko myönteinen ja toteava. Siinä ei ole tarpeeksi kriittisesti tartuttu resursseista johtuvia haasteisiin esim. Lapsistrategian, Lapsitakuun tai muiden laaja-alaisten toimeenpanosuunnitelmien osalta. Luonnos listaa suunnitelmia, mutta toimeenpanon haasteet ja niihin vastaaminen jäävät ohuelle huomiolle. (indikaattorit ja niiden seuranta). Luonnosraportissa on myös paikoittain toistoa.

Pelastakaa Lasten YK:lle laatima UPR-tarkastelu löytyy täältä: https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2022/06/07163157/310322_upr-report_final_save-the-children-finland_finland-4th-cycle.pdf

Levamo Tiina-Maria
Pelastakaa Lapset ry